This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD LIBRARIES

DR
98
U8S5

SHISHKOV
"USTOVO"

Digitized by Google

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

„УСТОВО"

АХМ-ЧЕЛЕБИЙСКИЙ ОКРЪГЪ.

Написалъ и издава

Ст. М. Шишковъ

Въ полза на бѣднитѣ Български Училища въ тоя градецъ.

ПЛОВДИВЪ

ЦЕНТРАЛНА ПЕЧАТНИЦА НА ЕД. ДИОНИЕ

1885.

Digitized by Google

Digitized by Google

Shishkov, S. N.

„УСТОВО“

АХЖ-ЧЕЛЕБИЙСКИЙ ОКРЖГЪ.

Написалъ и издава

Ст. Н. Шишковъ

Въ полза на бѣднитѣ Български Училища
въ тоя градецъ.

ПЛОВДИВЪ

ЦЕНТРАЛНА ПЕЧАТНИЦА НА ЕД. ДИОННЕ

1885.

Digitized by Google

DR98
U8S5

Digitized by Google

„Устово“

Ахж-челебийский окржгъ.

Общи Забѣлѣжки.

Градътъ Устово (по турски „Читакъ“), лѣжи 22 часа на юго-истокъ отъ Източно-Румелийската столица Пловдивъ, 18 часа на югъ отъ Станимака и 18 часа на сѣверо-западъ отъ г. Ксанти (Скечя), въ самото сърдце на Родопскитѣ планини, въ горнето течение на рѣка Арда, тъй щото расположението му стои въ срѣдата на прѣходнитѣ планински грѣбени отъ Пловдивъ — Станимака, за Егейското море.

Тоя едничекъ въ родопитѣ планински български градецъ, до прѣди послѣднитѣ сжбития (въ 1877/78 г.), административно принадлѣжеше на Пловдивский санджакъ, Ахж-челебийский кантонъ, нъ послѣ прѣмирието въ *Берлинъ*, той се привърза, (съ други още 20 български села въ тоя окржгъ), на Гюмюрджинский санджакъ, Одрински вилаетъ, Ахж-челебийский окржгъ — *кааза*, — гдѣто се и намира по настоящемъ. Източно-Румелийската граница прѣзъ Родопитѣ съ Турция минува отъ западъ къмъ истокъ прѣзъ срѣднитѣ грѣбени на тия планини, по тъй нарѣченитѣ врьхове: „*Рожень*“ „*Кальчь-бурунъ*“ „*Кара-колась*“ „*Ишиклярь*“ и отъ тамъ се впуща въ срѣднето течение на р. Арда, 8 часа разстояние въ източна посока.

Digitized by Google

Пространството земя принадлѣжаща на тоя гр
децъ, се граничи съ земитѣ на села Горне и Дол
Дерекюю, Яманско, Стража, Влахово, Алами-дере, Ф
тово, Долне Райково, Хасовица, Писаница и Левоче
Отъ тѣхъ само сжщата Стража, Яманско и Влахово
българо-мохамедански, а останалитѣ други българ
православни. Разстоянието отъ градътъ съ села Гор
и Долне Дерекюю въ сѣверо-западна посока е 2 ча
съ села Яманско и Стража въ сѣверна посока 1 час
съ с. Влахово въ източна посока $^1/_4$ часъ; съ се
Алами-дере и Фатово въ южна посока $^1/_2$ часъ;
села Хасовица, Долне Райково, Писаница и Левоче
въ западна посока е отъ $^1/_2$ — 1 часъ.

Всичкото землище принадлѣжаще на Устово о
нема пространство приблизително около 30 □ кил
метри и състои исключително отъ стръмнини (по нѣ
дѣ полѣгато навѣдени или равни, а по нѣгдѣ мног
стръмни), и бърда просѣчени съ дълбоки или не д
лини, повечето голи, а отъ части покрити съ гор
които състоятъ отъ планински дръвета, въ по висо
китѣ мѣста борика и ела, а въ по низскитѣ букъ, н
много рѣдко съ джбъ.

Споредъ нѣкои исторически данни останали от
по-стари хора по прѣдание, се знае че не въ мног
отколѣшно врѣме (нѣщо прѣди 200 — 250 години), мѣс
тностьта, гдѣто днесь обитава, както Устово, тъй и
повечето близки въ околностьта села, въ това врѣме
сж били покрити въ непроходими гори, гдѣто сж могли
да живѣятъ само диви звѣрове, нъ никакъ не и чело-
вѣци. Въ това именно врѣме дошли двама братия нѣ-
къдѣ изъ сегашната Рупчоска околия (неизвѣстно отъ
кое мѣсто), на име Стою и Раю, които пьрви посѣтили
тия мѣста, като имъ се вспадили та се заселили, Стою

Digitized by Google

въ сегашний градецъ Устово, а Раю въ Райково отъ гдѣто и зимали (произлѣзли) имената си. Споредъ други, на които мнѣнията имъ не се основаватъ на никакви прѣдания, Устово е зимало името си отъ бърдата които правятъ тритѣ прохода „Устие“ гдѣто е расположено Устово. До колко е вѣрно и едното и другото, не можемъ да кажемъ, тъй като нѣмаме вѣрни по това доказателства.

Мѣстоположение.

Устово е расположено на една равна, хлътната котловина съ височина приблизително прѣдполагана отъ 600 метра надъ морската повърхнина. Тая котловина заема пространство близо отъ $^1/_2$ часъ въ напрѣчна посока, отъ която едната пета отъ нея заема часть отъ градътъ, а останалата състои отъ ливади и градини (тукъ наричатъ градини нивитѣ, на които сѣятъ царевица), които сж най-плодороднитѣ отъ землището. Всичката тая равнина се загражда съ цѣлъ рѣдъ бърда и планински врьхове въ видъ на кржгъ, които само на три мѣста иматъ проходи. Пьрвий отъ тѣхъ е на истокъ къмъ селото Влахово, вторий е на западъ къмъ Долне Райково и третий къмъ сѣверо-западъ гдѣто се намира и главний пжть за Пловдивъ и Станимжка. Едни отъ тия врьхове сж покрити съ гора, а повечето състоятъ отъ голи каменисти стрьмни, нѣкои наведени полѣгато къмъ градътъ, а нѣкои пакъ съвьршенно стрьмни. Отъ южната часть на градътъ стои издигнатъ въ конусообразенъ стълпъ най-високий отъ вьрховетѣ наречениъ „*Петровица*“, който е доста стрьменъ отъ къмъ градътъ, и който дьржи височина близо $^1/_2$ часъ до вьрхътъ. На вьрхътъ има една полянка, на която се намиратъ останки отъ една много

Digitized by Google

стара черквица „Св. Петръ“ гдѣто до скоро се принасяше жертва и свѣтеше вода на именний й день Петровь день. Тоя врьхъ отъ срѣдата си нагорѣ е покритъ съ градска гора отъ разновидни дрьвета, която е едничката що прави въздухътъ легъкъ и хладенъ въ голѣмитѣ лѣтни горѣщини, за това се варди и строго за сега. Пролѣтно врѣме тоя планински гористъ врьхъ прави единъ чюдесенъ и величественъ изгледъ отъ къмъ градътъ, а въ сжщо врѣме и зимѣ стои зеленъ и запазва своята красота, по причина на бориковитѣ дрьвета що се намиратъ по него. Когато се искачи човѣкъ на върхътъ му, Устово се види като въ една много дълбока яма, а при това се видятъ и всичкитѣ планински върхове на прѣлестнитѣ и неизмѣрими Родопи.

Отъ сѣверната страна на градътъ, котловината се загражда отъ единъ рѣдъ проточени като верига къмъ източна посока върхове, наречени: „Кървава стѣна, Коритото, Айдинско“ и др. навѣдени полѣгато къмъ градътъ и нарѣдко обрастнати съ дрьвета. Помногото отъ тѣхъ се обработватъ на ниви и ливади, на които почвата не е до тамъ плодородна. Въ политѣ на тия клонове стоятъ пръснато кжщитѣ на останалата часть отъ градътъ нарѣчена „Богородична“.

Между сѣвернитѣ върхове и южнитѣ отъ западна посока стои вдадено: „Пазлакъ“. Това бърдо къмъ градътъ е доста ниско и равно, и колкото отива къмъ западъ, толкова то̀ става по високо и по широко, догдѣ най-послѣ се събере съ възелъ съ пограничнитѣ високи врьхове. То̀ е най-много каменисто при градътъ, и колкото то се отдалечава отъ него, толкова става по гористо, като се просича на мѣста съ долини, по които стоятъ пръснати нѣколко български селца (Ха-

Digitized by Google

совица; Писаница, Дунево и Левочево). По между лѣвата страна на това бърдо и сѣвернитѣ върхове се намира проходътъ отъ Пловдивъ — Станимака за Егейското море и тече едната рѣка нарѣчена „Бѣла рѣка.“ А отъ дѣсната му страна съ южнитѣ клонове „Жиковъ-баиръ, Чюченъ“ и др. се образува другъ проходъ, който води за Македония, и прѣзъ който тече втората рѣка нарѣчена „Черна-рѣка“.

Водачь.

Както вечь спомѣнахме по горѣ, прѣзъ Устово текатъ двѣ рѣки. Първата отъ тѣхъ, Черна рѣка, захваща своето начало отъ върховетѣ „Кара-манжа“ и „Карлакъ“ 3 часа разстояние отъ градътъ въ западна посока. Тая рѣка догдѣ дойде въ Устово, минува прѣзъ селата Пашлака, Горне Райково и Долне Райково и прибира въ себе си доста топла вода, която извира изобилно въ послѣднето село, та затова тя има повече вода отъ другата и бива топла водата ѝ зимно врѣме и въ най-голѣмитѣ зимни студове тя никакъ не се подледява. Втората нарѣчена Бѣла-рѣка извира изъ една варовита скала 2 часа разстояние отъ Устово близо при селото Долне Дерекюю въ мѣстностьта нарѣчена „Хупча“. Послѣднята рѣка тече прѣзъ самата срѣда на градътъ и го раздѣля на двѣ части, а първата минува отъ южната страна покрай градътъ. И двѣтѣ наедно се събиратъ на истокъ отъ градътъ на $^1/_4$ часъ разстояние, въ една матка, която става доста голѣма, и която прави зачялото на рѣка Арда, гдѣто се втича въ рѣка Марица при Одринъ. И двѣтѣ рѣки иматъ бистра и чиста съ синковъ цвѣтъ вода, сладка и приятна на вкусъ, която служи за пиение и прание на цѣлий градъ, а при това въртятъ много во-

Digitized by Google

дениці и тепавици и поятъ градини и ливади, що се намиратъ покрай брѣговетѣ имъ. На много често, тии се прѣсичатъ съ бентове *язове* които отъ високото падание на водата образуватъ се голѣми и много дълбоки вирове, въ които се вждятъ много риби, нъ най-изобилно цьстърва, която има най-вкусно мѣсо. Раци миди и др. т. никакъ нѣма.

Есенно врѣме, когато завалятъ есеннитѣ дъждове и пролѣтно врѣме, кога натрупаний снѣгъ по планинитѣ захване да се топи, рѣченитѣ рѣки до толкова надохождатъ буйно, щото при всичко че брѣговетѣ имъ се намиратъ доста високо отъ маткитѣ, тий излизатъ отъ тѣхъ правятъ доста пакости, като завличатъ градини, ливади, бентове и често и здания. Водата имъ тогава е много мжтна и не служи нито за пиение, нито за прание. А пакъ лѣтно врѣме когато се случи суша, водата имъ до толкова се намалява, щото често спиратъ воденицитѣ и тепавицитѣ що се намиратъ построени по тѣхъ. Освѣнь казанитѣ рѣки въ Богородичната чясть, която е расположена въ политѣ и самитѣ ребра на сѣвернитѣ върхове, долчинкитѣ що има въ нея кога има дъждъ до толкова се напълватъ съ буйна и бърза вода, щото често спиратъ пжтищата или ги натрупватъ съ прьсть и камене, и не даватъ проходъ за нѣколко дни.

Тъй сжщо въ градътъ има много и чешми, които иматъ добра вода. Водата имъ ако лѣтно врѣме и да не е много хладна, нъ пакъ е чиста и вкусна. Всичкитѣ чешми сж направени по много простъ начинъ, и на всичкитѣ водитѣ имъ се докарватъ отъ вънъ града чрѣзъ нарочно за това направени отъ червена и тлъста глина водопроводници (тржби, кюнкове), които се навеждатъ единъ у другъ съ варь на нѣколко педи въ

Digitized by Google

земята дълбочина. Най-голѣмий и длъгъ водопроводникъ е чишмата що се намира на пазарището въ Николаевската часть. Нейний изворъ (мѣстото отъ гдѣто е хватена водата ѝ), е 2 часа разстояние отъ града, и водопроводникътъ ѝ се раздѣля на нѣколко клонове, които текжтъ въ други чешми въ казанната часть. Тая чешма е направена като водоскокъ (шадраванъ) и тече и отъ тритѣ ѝ страни изобилно вода. Нъ отъ нѣколко години насамъ водопроводникътъ ѝ се развали и до сега не могжтъ да го направятъ. Кладенци нѣма никакъ, освѣнъ два въ цѣлий градъ, и никакъ не копаятъ, едно защото се намира вода много на дълбоко, друго защото и гдѣто се намѣри, повечето бива тѣжка, безвкусна, варовита и несгодна за пиение. Други води покрай градътъ, въ осойнитѣ и сѣнчасти мѣста се намиратъ много изворчета, които лѣтно врѣме снабдяватъ Устово съ вкусна и студена вода.

Пространство.

Споредъ мѣстоположението си, Устово притѣжава твърдѣ малко пространство земя. Най-главната причина на това е, че окржжающитѣ го села сж расположени на твърдѣ близско разстояние спрямо него, отъ което произлиза сжщото и за другитѣ села. Друга и втора причина на това е и тая, че и колкото пространство има, състои отъ стръмни каменливи и планински бърда просѣчени съ много или малко дълбоки долини, които ни най мало благоприятствоватъ за обработване. За това и пространството, което отъ чясти служи за обработване е съвсѣмъ незначително, вслѣдствие което е накарало жителитѣ ни да тръсятъ други срѣдства за поминъкътъ си — занаятитѣ. Нъ пакъ

Digitized by Google

при всички тия несгодности, на всѣкадѣ въ землището на Устово, гдѣто се срѣщатъ малко или много равнини или по сгоднички мѣста, сж обърнати на ниви, ливади и отъ части гори. Нъ касателно за горитѣ се срѣща съвършенно противното. Споредъ прѣдания останали до сега, било е врѣме и не много отколѣшно (нѣщо прѣди 70—80 години), когато всичкото землище на Устово, както и самото му мѣсто, гдѣто е расположенъ градътъ, сж били покрити съ толкова буйни и чести гори, щото не е било възможно да се намѣри праздно мѣсто. Нъ немолистивата експлоатация на невѣжественното тогава население (сега повече), ги е искоренило съвършенно и до днесъ слѣдва да ги искоренява, безъ да помисли че съ това експлоатиране ще дойде врѣме, което е и дошло, когато не ще може да се съзрѣ ни дръвце, а не и гора. Жалното е че царското ни правителство никакъ не е обърнало внимание до сега, за да ограничи тоя експлоатация, както това отколѣ го има въ много млади държави.

По настоящемъ отъ всичкото Устовско землище, едвамъ $^1/_{150}$ часть отъ него е покрито съ дървета, а останалитѣ сж голи и пусти каменаци. Освѣнъ казаната по горѣ градска гора „*Петровица*“ нѣма други общински гори, освѣнъ много малки горички и то 2 часа разстояние отъ градътъ ни. Па и тии сж въ навечерието на своето сжществувание, тъй като за сега цѣлий градъ се снабдява съ дърва за огрѣвъ и здания отъ тия горички. Други гори на частни лица има доста, нъ тии сж съвършенно малко и заематъ незначително мѣсто. Въ землището на Устово има доста, както казахме, мѣста, които не сж згодни за обработване, за да се насждятъ съ дървета, нъ нѣма кой да ги подсѣти.

Digitized by Google

Климатъ.

Климатътъ въобще въ Устово е чистъ, легкъ и пъленъ съ приятни планински меризми. Градътъ ако и да е расположенъ въ низска поляна заградена съ високи върхове, обаче проходитѣ на западъ и сѣверо-западъ съ истокъ съставляватъ една естественна вентиляция единъ къмъ другъ и обратно, споредъ направлението на въздушното течение. Понеже расположението му е къмъ нанадолището на Егейското море (югъ), то и често духатъ (особенно есенно и зимно врѣме) южни вѣтрове, които биватъ топли и влажни нарѣчени „лодоссъ“ и които често стопяватъ грамаднитѣ планински снѣгове и докарватъ лѣтна горѣщина вспрѣдъ зима. А пакъ лѣтно врѣме като окржающитѣ го ржтове не могжтъ или пъкъ съвсѣмъ малко пропущатъ хладнитѣ планински вѣтрове да проникватъ въ градътъ, то става доста горѣщина близо до 22° Р. Нъ колкото и да става жега, проходитѣ и южнитѣ градски гори и дърветата изъ градътъ правятъ климатътъ да си бжде пакъ чистъ и приятенъ. Обаче както и да е, климатътъ вънъ отъ жилищата е планински, нъ вжтрѣ въ тѣхъ е съвсѣмъ противното. Причинитѣ на това ще видимъ въ дѣлътъ „Медицина и хигиена“ помѣстена по-нататъкъ.

Качество на земята.

Землището на Устово исключително състои по низскитѣ и равни мѣста отъ черноземъ, по стрьмнитѣ червена, глинена, по тукашни наречена „еловица“ а нѣкъдѣ се срѣща и пѣсъклива. Стрьмнитѣ мѣста сж ялови и съвършенно безплодородни, тъй като нѣма никакви дрьвета, то тий сж изложени постоянно на буйнитѣ дъждове, които тукъ изобиловатъ, та завли-

Digitized by Google

чятъ пръстьта имъ и правятъ ярове. Тия ярове постоянно наголѣмяватъ и ставатъ все по-широки, догдѣ най-послѣ станатъ на дълбоки долини, които отпослѣ правятъ по-голѣми пакости, като завличатъ всичко съ себе въ врѣме на дъждъ. По нѣкой пѫть, такивато води излѣзатъ изъ брѣговетѣ си и завличатъ или напълнятъ съ пѣсъкъ и камьни цѣли ливади и градини. Отъ подобни мѣста състои повечето мѣстность не само на Устово, нъ и въ всичката околность. Жителитѣ ни ако и да се не занимаватъ съ землѣдѣлие, нъ пакъ всичкитѣ иматъ по едно нищожно количество земя, отъ която малко или много очакватъ помощь. Най много поставятъ человѣка въ удивление, мжкитѣ и трудоветѣ на жителитѣ, които всячески се стараятъ да направятъ нивата си плодородна. Цѣла година тукъ събиратъ съ особно внимание торътъ (който тукъ много се цѣни), и засипватъ безплодната почва до тогава, догдѣ тя съвършенно почернѣе отъ торъ. Угарѝ я нѣколко пѫти, очиства я, и я обгражда съ плетища, и най-послѣ въ най-голѣми надѣжди че ще се ползува отъ нея, заварятъ я дъждове или догдѣ не е посѣяна, или пъкъ съ сѣидбата и завлича всичкий ѫждивенъ трудъ по нея. Ето защо колко и да се торятъ мѣстата, колко и да се полагатъ трудове, всичко отива безъ полза. Друго нѣщо е и съвсѣмъ противното е гдѣто мѣстата сж низски и равни.

При всички тия несгодности, климатътъ е топълъ и влаженъ и способствува на почвата да ставатъ слѣдующитѣ произвѣдения: ръжь, царевица и проста пшеница по нискитѣ мѣста. Ячменъ и овесъ по високитѣ мѣста. Фасулъ, бобъ, първо качество, а най-изобилно отъ всичко става барабойтъ, по тукашно нарѣ-

Digitized by Google

ченъ „*патати*“. Миналата година нѣкой отъ жителитѣ ни първий пѫть направиха опитъ за трѫндафилъ. Земята като не дава никакво възнаграждение отъ други произвѣдения, то поне отъ него се хранятъ надѣжди за добро бѫдѫще, ако опитътъ се удаде. Отъ овощията ставатъ първо качество сливи, разни видове ябълки, круши разни видове, орѣхи, праскови, дюли (тукашни „дуни“) и др. Въ низкитѣ и влажни мѣста, обикновенно по край рѣкитѣ ставатъ, зелие, лукъ, чесънъ и други зеленчуци.

На мѣста се срѣща добро качество глина, отъ която ставатъ добри и трайни глинени ссѫдове. Тъй сѫщо излиза и добро качество варь (киречъ).

Добитъкъ.

Прѣзъ 1883 година въ Устово имаше приблизително число 10 хиляди овце, 350 кози, 500 мулета, 300 крави и телета, 60 коне, 30 магарета, 40 волове и 5 свинета. Свинета тукъ такорѣчи никакъ не се хранятъ. Мулетата, коньетѣ и магаретата се употрѣбяватъ яв товаряне и яздене, тъй като мѣстата не сѫ сгодни за кола. Внасяне и изнасяне стоки, каране дърва, жито и др. става все съ мулета (мъски, катъре), което е едничкото животно що може да понесе трудноститѣ въ планинскитѣ мѣста, да минува безопасно и най тѣснитѣ и непроходими пѫтеки, и въ сѫщо врѣме да търпи гладъ, ледъ, студъ и пр. Както камилата е корабътъ въ дивитѣ африкански пустини, тъй сѫщо е и мулето на тукашнитѣ планински жители. Безъ него планинскитѣ мѣста щѣха да бѫдатъ недостѫпни за никого. Ето защо това животно е на най голѣма почетъ и употрѣбление отъ тукашнитѣ жители между всичкий другъ домашенъ добитъкъ. И най сиромаха

Digitized by Google

първа негова грижа между всичко е да си купи или изглѣда муле, което той счита за най голѣмо богатство.

Въобще мулетата тукъ се докарватъ отъ панаиритѣ въ Източна Румелия (Станимашкий и Чирпанский), Гюмюрджюне — Кашюкавакъ (турско), гдѣто ги купуватъ или малки — годиначета, или пакъ възрастни — товарни. Въ сегашно врѣме се прѣдпочитатъ послѣднитѣ. Конетѣ и магаретата се употрѣбяватъ повечето отъ скотовъдцитѣ.

Отъ рогатий домашенъ добитакъ се употрѣбяватъ кравитѣ (по една на всяка кѫща), козитѣ (тоже по една или повече на кѫща), за млѣко, което е най обичната храна не само на българетѣ, нъ още повече на българитѣ-мохамедани (помаци). Воловетѣ се употрѣбяватъ твърдѣ малко, разбира се отъ които се занимаватъ отъ части съ земледѣлие, и то само за орань.

Овцѣтѣ се въдятъ по много, и всѣкой, който има свои овцѣ повече отъ триста, казва се по тукашному „кехая“. Есенно врѣме, обикновенно прѣзъ Септемврий се искарватъ на полето при брѣговетѣ на Егейското море, гдѣто нѣма да стават студове и люта зима както въ планинитѣ, а е топло и има зелена трѣва и зимѣ да пасѫтъ. Тамъ тии стоятъ цѣла зима на паша въ тъй нареченнитѣ „Агъли“, за което скотовъдцитѣ плащатъ доста голѣмо възнаграждение на притѣжателитѣ на пашата (по три по четире франка на една овца). Всякой *кехая* си закупи толкова земище за паша, колкото той има добитъкъ на расположение. Цѣлата зима, отъ началото на пролѣтьта до свършекъ на зимата, овцѣтѣ зимуватъ въ полето. Прѣзъ Мартъ, щомъ тии вечь се изагнятъ, остригватъ вълната имъ и я про-

Digitized by Google

дадѫтъ, тогава напущатъ полето и почнатъ да пълнятъ планинитѣ, гдѣто голѣмитѣ снѣгове и зимнитѣ лѣдове сѫ вече стопени и намѣсто тѣхъ израстнала зелена трѣва за паша. Ония скотовъдци, които си иматъ свои планински мѣста достатъчни за овцѣтѣ имъ, отиватъ си въ тѣхъ, а които сѫ лишени отъ собственни мѣста, тии и тукъ закупватъ пашата, за което не плащатъ по долу отъ колкото въ полето. Когато дойде 21-й Май, Константиновъ день, тогава отълчватъ ягнетата отъ майкитѣ, а заедно съ тѣхъ и всички, които не се доятъ на друго мѣсто, а останалитѣ майки поставятъ въ „*мандра*“. Това отлъчване се нарича отъ скотовъдцитѣ „*прѣдой*“, а овцѣтѣ, които ще се доятъ „*сагмалъ*“. Въ всѣка мандра, кехаята поставя толкова мандраджии, колкото има сагмалъ, въ съразмѣрности на всѣки 300 по единъ мандраджия. Мандраджиитѣ доятъ овцѣтѣ прѣзъ цѣлото лѣто, и отъ млѣкото имъ приготвятъ масло и сирене, което тъпчятъ въ мѣхове. Когато наближи 15-й Августъ, мандраджиитѣ оставятъ мандритѣ като прѣставатъ вече да правятъ масло и сирене, а само събиратъ млѣкото въ каци, което наричатъ „*брано млѣко*“ и което когато искатъ може да става масло. Мандраджиитѣ за слугуването си не зиматъ никакво парично възнаграждение, нъ за заплата имъ се отстѫпя млѣкото за 12 дни по Петровъ день, което тии правятъ масло, сирение, и колкото излѣзе споредъ щастието имъ, продаватъ го за своя полза. Това имъ е всичката заплата за цѣлото лѣто. Нъ при това каквато оскъдность и да е отъ млѣко, то́ тии пакъ направятъ заплата всякога по-голѣма отъ хилядо гроша текущи. Обикновенно за мандраджии избиратъ по стари и по вѣщи овчари, които дълго врѣме сѫ пасли овци и слугували при скотовъдци, за да умѣятъ

Digitized by Google

да рѣдятъ маслото и сирението добрѣ. Тъй изминѣ цѣлото лѣто, и щомъ запаближава Септемврий, тии напущатъ мандритѣ, остригватъ овцѣтѣ вторий пѫть, която вълна наричатъ „*ярина*“ и която бива по чиста и по скъпа отъ пролѣтната, и тогава пєчнатъ да се готвятъ за полето. Почне ли да става планинскийтъ въздухъ студенъ и планинската трѣва изсъхне и пожълтѣе, овцѣтѣ сѫ вече на пѫть за широко поле. Планинитѣ тогава запустѣятъ и замълчатъ и нѣма да се чюва нито блѣянието на овцѣтѣ, нито звукътъ на звънцитѣ, нито пакъ сладостний кавалски гласъ на овчаритѣ. Въ полето овцѣтѣ стоятъ пакъ цѣла зима, догдѣ дойде пролѣть и т. н.

При всичко че скотовъдството тукъ става и се върши по твърдѣ прости и първобитни способи, то пакъ се искарва въ голѣмо количество доста чисто и уредено масло и сирене, което възблагодарява скотовъдецътъ. Една овца прѣзъ цѣлото лѣто може да даде съразмѣрно число отъ $^1/_2$ до 1 ока масло и отъ 1 до 1 $^1/_2$ сирене. Вълна и ярина излиза съразмѣрно отъ 15—18 гроша всяка овца и ягнета отъ 20—40 гроша едното. Тъй става и се върши по тукъ скотовъдството. Нъ ако би тó, да е на по практически начала, и да се върши тъй както става другадѣ, тó би принесло грамадни ползи въ економическо отношение въ тия страни.

Население.

Населението на Устово се въскачва приблизително на 3500 души, отъ които 1700 мжже и 1800 жени. Всичкитѣ съставляватъ 700 фамилии, помѣстени въ 450 кжщи. Причинитѣ на болшинството на женский полъ, се отдаватъ повечето на не равното распрѣдѣление външната работа между двата пола. Мжжетѣ,

Digitized by Google

като земята ни никакъ не згодна за земледѣлие (както вече видѣхме по напрѣдъ), се занимаватъ исключителио съ разни занаяти (на ржцѣ, работници), които за прѣпитание на своитѣ си семѣйства, ходятъ по чюжбина да упражняватъ занаятитѣ си цѣла година, и едвамъ въ годината веднажъ обидятъ семѣйствата си, за нѣколко дни или пакъ най-много за единъ мѣсецъ. Често се случва та единъ занаятчия — работникъ въ двѣ или въ повече години едвамъ може да обиде дѣцата си еднажъ: и то́ не като за почивка отъ дълговрѣменнитѣ си и непрѣстайни трудове, нъ просто да приготви едно друго за живѣяние семѣйството му прѣзъ врѣме на отсжтствието му. Съ една рѣчь мжжътъ тукъ е изложенъ на постоянни грижи и трудове, и най-мъчната работа очаква неговий трудъ. Когато пакъ напротивъ жената е освободена отъ всякакъвъ видъ външна и тѣжка работа. Тя незнае да стои цѣлъ день на нивата изложена на жаркитѣ слънчеви лучи, както прави жената въ полето. При това тя не занимава нито политика нито търговия нито никаква друга мислъ за своятъ животъ. Много лошо е тукъ отъ всякаква точка зрѣние, гдѣто въ Устово и най-сиромахкинята денѣ и нощѣ мисли какъ по хубаво да се накити и натруфи съ по скъпи дрѣхи, безъ да помисли има ли залъкъ хлѣбъ въ домътъ си. Една има само грижа, че трѣбва да отгледва и отхрани дѣцата си, и да шьта изъ кжщи. Не казвамъ трудолюбивитѣ, които денѣ нощѣ прѣджтъ и тъчятъ аби, шаяци и вършатъ други много работи.

Ето защо мжжетѣ бързо и отъ рано изнемощяватъ и остаряватъ отъ колкото женитѣ, и процентътъ на умиращитѣ отъ мжжкий полъ надминува процентътъ на женский.

Digitized by Google

Освѣнь казаното до сега, друга причина има, която и тя не малко влияе за болшинството на женитѣ. Тя е, че много младежи се заселватъ и оженватъ въ чюжбина, гдѣто отъ малки отиватъ да упражняватъ занаятътъ си, тъй сжщо има и много, които зематъ жени отъ други села. Такива останвания и оженвания въ годината възлизатъ по 6 % отъ мжжкий полъ.

Вѣроисповѣдание и религиозни суевѣрия.

Жителитѣ въ Устово и въобще въ околностьта сж твърдѣ набожни и всичкитѣ притѣжаватъ строгъ и еднообразенъ религиозенъ характеръ. Всичкитѣ въ градътъ жители сж отъ въсточно — православно вѣроисповѣдание. Нъ при всичката имъ набожность, личатъ доста религиозни заблуждения останали отъ време и до днесь. Ни една фамилия не ще срѣщне человѣкъ, която да ни посѣщава редовно и най-малкий праздникъ въ черква. Освѣнь туй и за най-малката болѣсть, дори и за единъ лъжливъ сънь, ще тръсятъ първо цѣръ въ черквата, като нощуватъ по една или повече вечери въ храмътъ, или пакъ занесжтъ нѣщо даръ въ нея. Тъй напримѣръ, заболи нѣкого нѣщо, или види нѣкакви лоши сънища, то ще занесе или дрѣха или пакъ друго подобенъ родъ нѣщо, често и послѣднята си аспра, въ черквата за оздравление. И когато неможе намѣри цѣръ отъ това, тогава ще прибѣгне до докторски помощи. Освѣнь това тукъ много изобиловатъ помѣнитѣ за умрѣлитѣ. Щомъ умрѣ нѣкой, поставя му се трапеза, и носи се варена пшеница съ захарь, на всяки три деня, деветь, и читиредесеть дена, а слѣдъ това всяки три мѣсеца до годината и послѣ всяка година подъ имъ „годище“. Всяка сжбота се раздава по нѣщо за умрѣлитѣ. Много се вѣрва, че

Digitized by Google

единчкото срѣдство за прощение на грѣховетѣ на умрѣлийтъ сж помѣнитѣ. Въ тия помѣни има доста излишества, които правятъ сиромаха да търпи своятъ залъгъ, само да го даде за помѣнъ, или направи нуждниятъ обичай, нъ нѣма кой да се потруди за това, когато свѣщеннацитѣ ни гледатъ да не изгубятъ порѣзанницитѣ и други тѣмъ подобни.

За любопитство на читателитѣ, ще приведж нѣколко вѣрвания суевѣрни. Въ неотколешно време единъ отишьлъ да сѣче дърва въ гората на име, *Марзенъ*. Случило се, види се по не внимание, та паднжло отсѣченото дърво вързъ него и го убило та умрѣлъ на сжщий часъ. Отъ тогава послѣ, тоя день се празднува съ голѣма строгость отъ всякиго, подъ име „*Марзенов празникъ*“. Такива праздници има доста, които носятъ своята история и празднување отъ подобни на горнето нѣща. Най забѣлѣжителни и общеприети сж тия: „Шиювичинъ праздникъ, Бабини дене, Догани дене, Вълчи праздници, Ахрей, св. Черна, праздници за огънь, за суша, за градъ и още много други подобни. Отъ тѣхъ Бабини денѣ се празднуватъ крайнитѣ три дни на мѣсецъ Мартъ. Отъ Въскресение до Възнесение се празднуватъ четвьртъцитѣ за дивячь. Отъ Рождество Христово до Водици се празднуватъ Догани дене, за нѣкакви мними лоши духове, които тогава обитаватъ.

Тия праздници до толкова сж накичени съ суевѣрия, и толкова строго се почитатъ, щото ако нѣкой посмѣе да ги наруши, навлича на себе си всеобщо прѣзрение. — Ако нѣкоя жена прѣде или тъче въ срѣда и петъкъ, то всякой ще е увѣренъ че ще я постигне нѣкоя бѣда за това нарушение. Всички праздници тукъ сж накичени съ баснословни прѣдания до тол-

Digitized by Google

кова, щото ако земе да ги описва човѣкъ, то би се съставили цѣли томове отъ тѣхъ. Жалното е, че нашитѣ свѣщенници никакъ не обрьщатъ внимание на това, и никой не помисля за тѣхното искоренение отъ простолюдието.

Народность и наречие.

Всичкитѣ жители въ Устово, съ исключение на 10 цигански фамилии, сж Българи. Языкътъ на говорението е по извѣстното Родопско нарѣчие, а особенно тукъ е запазено въ първобитната си форма и точность. Много думи се срѣщатъ въ това наречие чисто славянски или старо-български, и отъ чистъ славянски характерь. Въ родопското нарѣчие историка, филолога, митолога ще намѣрятъ богатъ материялъ за всичко. Нъ за голѣма жалость никой до сега не се е завзималъ съ изучването му. Това нарѣчие, отъ нѣколко години насамъ между българитѣ почна да се испушва, и много думи има които днесь сж замѣстени съ литературни. Нъ най чисто е между помацитѣ, отъ които въ нѣкои по затънтени села е доста чисто.

Българитѣ, като поминъкътъ имъ е все да се скитатъ по чюжбина и срѣщатъ съ разни народности, най много съ гърци и турци, то и въ тѣхното говорение се употрѣбяватъ повече чюжди думи. Нъ въ помацитѣ, языкътъ е съвършенно чистъ. Па зато най много е спомогнало географическото имъ положение, а въ сжщо врѣме и туй, че всичкитѣ помаци се занимаватъ съ земледѣлие и скотовъдство, което ги е направило да нѣматъ никакво сближение съ никаква народность, освѣнъ съ мѣстнитѣ българи. Помацитѣ освѣнъ че сж запазили нарѣчието чисто, нъ изричатъ и ду-

Digitized by Google

митѣ съ по ясенъ, точенъ и първобитенъ тонъ отъ колкото българитѣ.

По забѣлѣжителни думи, които сж чисто по славянски языкъ се срѣщатъ тия:

Кутро Русски —	который,	български — кое.
Силомъ	„	едвамъ.
Псе	„	куче.

Въ едно български — помашко селце Арда 4 часа разстояние отъ Устово, и до днесь има рѣчь, която употрѣбляватъ помацитѣ „Псе и псето ити ли са попсети“ куче и кучето и ти ли са изневѣри. Тая речь е останала отъ онія врѣмена, когато славянскитѣ Родопи сж се потурчвали.

За забѣлѣжване, че въ врѣме на дохожданието на русситѣ въ 1878 год. 18-й Я/рий, българитѣ а още повече и помацитѣ свободно разбираха русский языкъ, и русситѣ мѣстний. Отъ тогава и до днесь останаха нѣколко русски думи, които помацитѣ съ охота изговарятъ. Мъчно може човѣкъ да накара помакъ да изговори точно турска или грьцка или накъ българска речь макаръ и най простата да е, безъ да я искриви. Нъ веднажъ да чюе и най сложната русска дума, изговаря я съ голѣма точность.

Най важната разлика, което отдѣля тукашното нарѣчие отъ другитѣ български нарѣчия е тая, че сж исхвърлени членоветѣ и за тритѣ рода, — тъ, та, то, — и замѣстени съ частицитѣ — съ, на — то —, които никакъ въ нарѣчието не различаватъ за родоветѣ, а се употрѣбяватъ просто като за опрѣдѣлението на разстоянието между прѣдмѣтитѣ. Тъй напр. когато сжществителното или прилагателното стои на извѣстно близско разстояние между говорящий и тоя комуто се говори, употрѣбява се частица — со — като дърво —

Digitized by Google

со, куче — со, дѣте — со и прочие. А когато тии се намиратъ на разстояние еднакво надалечъ и между двата говорими прѣдмета, употрѣбява се частицата — на — като книгана, женана, дъскана и пр. Когато пакъ сѫществителното или прилагателното стоятъ по срѣдата между говоримитѣ, тогава се употрѣбява като за посочвание частицата — то — като дървото, кучето, перото и пр. Освѣнъ туй, твърдитѣ гласове — *ъ, ь, ѫ*, — въ коренътъ на думитѣ се исхвърлятъ, и замѣняватъ съ гласнитѣ двойни — *оа* или *уо*. Напр. крьстъ — *коарстъ*, дърво — *доарво*, рѫка — *роака*. Тия двойни гласни букви се изричатъ слѣто като една гласна. При това често въ сѫществителнитѣ имена, когато въ коренътъ се срѣщне — *е, ѣ, я* — измѣняватъ се на — *ьо* или *йо* — като месо — *мьосо* и др. Това измѣнение въ произнешение на думитѣ, до толкова е коренно, щото мѫчно може человѣкъ да накара родопчянинътъ да произнесе тъпогласнитѣ *ъ, ь и ѫ*.

Сѫщото се срѣща и въ народнитѣ ни пѣсни, които тоже сѫ въ първобитность. Тии до толкова сѫ свързани съ животътъ на родопскитѣ жители, щото скърбьта, радостьта, любовьта, припомняние на миналото, или пакъ юнашкий подвигъ на нѣкой юнакъ, намиратъ душевното си удоволствие и растуха на вѫтрѣшнитѣ вълнения само въ тѣхъ. Ако родопчянинътъ скърби, утѣшава се съ пѣсни; ако е веселъ, радостенъ, удоволствието намира пакъ въ пѣсни. Въ гората билъ, на работа билъ или пакъ въ разговоръ, развлечението е въ пѣснитѣ. Въ пѣснитѣ се очьртава и характеризира на пълно животътъ на родопскитѣ жители. Въ тѣхъ сѫ най скъпитѣ памятници за историята ни, язика ни, митологията ни и пр. Нъ за голѣма жалость до сега не сѫ издирени. Напѣвътъ на пѣснитѣ е провлаченъ,

Digitized by Google

романтиченъ, еднообразенъ, и никакъ не прилича на напѣвитѣ съ другитѣ български пѣсни. Въ всичкитѣ пѣсни главната роля играе любовьта, страстьта и вътрѣшнитѣ наклонности на българинътъ. Всичкитѣ сж заети изъ животътъ. Нъ въ тѣхъ се срѣщатъ и отъ чисто воинственъ характеръ, ако и доста на рѣдко.

За любопитство на читателитѣ, ще помѣстимъ нѣколко изъ по виднитѣ пѣсни, които се употрѣбяватъ въ Устово, и въ сжщий стилъ и произношение както се изговарятъ по нарѣчието.

НАРОДНА ПѢСЕНЬ.

Синку Никола, Никола,
Ти си калинка вѣруваш;
Ала я никой вѣрува.
Калинка гали и други,
Косана кесежияна.
„Мале ле, стара мале ле,
Мале ле де я пузнаваш“.
Пузнавамъ си я синулъо,
Пу чьорни йочи шенливи,
Пу бѣлу лице свѣтливо.
Га хи Косана спуменешь,
Лице ну хи ся прумѣня,
Кай ну бѣлъ червенъ трендафель.
„Никола Калинки викаше:
„Калинку паарву любовйе,
Стани са холанъ прѣмени,
Та ща та водя Калинку,
Нахъ твоя стара майчица“.
Калинка си са прѣмени.
Та си я Никола заведе,

Digitized by Google

Призъ чьоста гора зелена;
Га бѣха в' сраде гурона,
Никола Калинки викаше:
„Викни Калинке, та запѣй
Отъ едно гаарлу два гласа,
Отъ едни уста двѣ думи".
„Вакъ да ми запѣлъ, Никола,
Га ходи Косанъ вайвода,
Пу сая гора зелена,
Съсъ триста млади юнаци,
Та ще да си ма пузнае,
Пу мойне ясни гласове,
Чи са си е другушь галили".
„Викни Калинке та запѣй,
Дуде е турна Никола,
Тебъ нѣма нищу да стане".
Викна Калинка та запѣ,
Та са гуро на позавне,
Гласчоьканъ дума думаше,
Ьола ми ьола Косане,
Сама е Калинка съ Никола.
И Косанъ си хи притече,
Чи ни пумогна Николу,
Ами пумогна Косану,
Никола да си убиятъ.
Николу Госпудь пумогна,
Та си сабйя на замахна,
И Косану си погуби,
До триста млади юнаци,
Саде Калинка устана,
Калинка съ Косанъ вайвода.
И Косану си думаше:
„Косане млада вайводо,

Digitized by Google

Ща ти Косане отсекалъ,
Десна на раака отъ раму,
И ща ти Косане извадялъ,
Ляву ну оку отъ глава
Та че Калинка да водишь
И ходишь и приказувашь
Да иьодатъ да та вѣруватъ
Какво е майка хранила.“

ЛЮБОВНА.

Момече тьонку високо,
Момече червенъ трендафелъ,
Кой ти е влизалъ въ бахчо на,
Кой ти е убралъ китки нѣ.
„Юначе тьонку високо,
Юначе бѣло черноку,
Юначе червенъ трендафелъ.
Ти ми си влизалъ въ бахчо на,
Ти ми си убралъ китки нѣ.
Тебе е майка видѣла,
Призъ ситнички нѣ кафезие.
Га хи юначе бѣреше
Та хи юнаце друбеше
Съ тво е ну нохче мержалу.“

Момне ле мари хубава,
Глѣдай ма та са наглѣдай,
Чи ща са утрѣ увѣдамъ.
Очинки ща та забучьотъ,
Отъ равно друме иьодание,
Млогу щишь момне да викашь,
Снисни са пуста барчино!

Digitized by Google

Да си ми видѣлъ любенцу.
Призъ кутро друмйе приваля
Призъ кутри дльоги пантюве.
Очинки жални ли му са,
Сардчеце кимну ли му е,
Литьотъ ли бѣли снѣгове,
Дуетъ ли зимни вѣтрове,
Збиратъ ли моми пупрелки,
Ходятъ млади юнаци,
Сядать ли любе ду любе,
Ду мое любе кой сяда.
„Момне ле мари хубава,
Ду твое любе сидяте,
Ду едно бѣла гаркиня,
Въ чаша гу вину служаше:
Хемъ гу служеше, питаше:
„Юначє главену ли си.“

ХОРОВОДНА.

Калинчице, малка моме,
Я та галемъ, ти ни знаишь,
Дьо да сторимъ, ти да знаишь,
И твоя на, стара майка.
Калинчице, машка моме,
Дьо да сторимъ, ти да станишь,
Ти да станишь, равенъ чеиръ,
Я да станамъ, вакалъ овенъ.
Да ти ходемъ, по чеирень,
Да ти пасомъ, зелена трѣва.

Пукачила ся Тудора,
На лилйе китки да бере,

Digitized by Google

Дуйнаха силни вѣтрове,
Та падна бѣла Тудора,
Въ синю вирйе длибоку.
Тудорка рука и вика:
„Нѣмамъ ли стара майчица,
Да дойде да ма извади,
Отъ синю вирйе длибоку“.
Зачю е майка хи утиде.
„Защокъ ма викашь, доащерю?“
„Викамъ та, викамъ мале ле,
Да дойдишь да ма извадищь,
Отъ синю вирие длибоку.“
„Сѣди ми, сѣди Тудорку,
Отъ Бога ти е писану . . . .
. . . . . .

Тропни ми тропни,
Филь филджанку.
„Какъ да ти тропнамъ,
Бре юначе.
Га си нѣмамъ папучкове“.
Тропни ми тропни,
Филь филджанку,
Купи ти ща папучкове.
„Какъ да ти тропнамъ
Бре юначе,
Га си нѣмамъ кащункове“.
Тропни ми тропни
Филь филджанку,
Купи ти ща кащункове.

Хората тукъ приличятъ на хората въ Стара-Планина, а са отличяватъ съ своята тяжестъ и провлачность. Особно тукъ, въ Родопитѣ, страстьта за хоро е силно развита.

Digitized by Google

Отличителни чърти

(Характеръ, нрави и обичаи).

Характеръть на жителитѣ въ Устово безъ разлика на съсловия, е тихъ, завистливъ, лакомъ, славолюбивъ, гордѣливъ и никакъ нѣма оная живость, съ която се отличаватъ нѣкои страни изъ отечеството ни. Къмъ общи дѣла хладнокръвни. И за най-малката обида търсятъ отмъщение. Завистьта и егоизмътъ нрави не само Устово, нъ и много други общества да страдатъ въ много нѣща. Причинитѣ иа това сж невѣжеството. Нѣма безсъмненно друго мѣсто, гдѣто подлостьта, интригитѣ и др. п. да изобиловатъ тъй много, отъ колкото тукъ. Нъ при това срѣщатъ се и доста добри качества къмъ характеръть. Тъй напримѣръ, всичкитѣ се отличаватъ съ трудолюбие, економия и добродушие. Нѣма и неможе да има въ Устово, онния излишни раскошества и прахосвания, каквито изубиловатъ по другадѣ. Това произлиза, че народнитѣ нрави строго стоятъ непокътиати отъ днешнитѣ моди.

Най-похвално качество на родопскитѣ жители, което ги отличава отъ другитѣ е гостоприемството. Къмъ странника или испадналия се отнасятъ съ особно съжаление. Не е възможно да не го прибере, нахрани или подари съ нѣщо, който го види. Най-много гостоприемството е на почитъ между помацитѣ. Въ селце отъ 5 кѫщи има по една обща гостоприемна стая. Ако ли пакъ има по-заможнички, то всѣкой си има по една такъва стая за прибиранне на странници. Тамъ странника, безъ разлика на вѣра или народность, намира изобилна храна не само за него, нъ и за добитъкътъ, и може да прѣсѣди нѣколко дни безъ да има грижа отъ нѣщо. Гостоприемството отъ нѣколко години насточна да се губи изъ помежду българитѣ, нъ у

Digitized by Google

помацитѣ, тó е непокътното. Друго похвално качество е пестението. Всѣкой се простира споредъ чергата си. Най-богатия живѣе тъй, както и най-сиромахия, безъ никаква разлика. Скромностьта въ отношенията и въпкашностьта ни наумяватъ първобитний животъ на българинътъ въ тия страни.

Нъ при тия добри качества, ще разглѣдами и лошитѣ, които не сж до тамъ за уважение. Завистьта единъ къмъ другъ и славолюбието сж до толкова коренни, щото тии сж прѣвърнати въ чистъ егоизмъ, и правятъ страшенъ деспотизмъ.

Защо да бжде еди кой си по-богатъ, или по-уменъ, или пъкъ да печели повече, сж по настоящемъ на мода. Тия лоши привички на жителитѣ водятъ гибелни слѣдствия както въ частнитѣ, тъй и въ общитѣ интереси. Кой да бжде по-горенъ, по богатство, по знание и пр. правятъ да има всѣкога партии, интриги и други подобни единъ други му. Не искамъ да говоря, че всичкитѣ ни жители сж такива, нъ има много, на които подлостьта и завистьта къмъ всѣко добро и честно сж девизата въ животътъ имъ. Жалното е че тия нѣща често се срѣщатъ на нѣкои изъ поразвитичкитѣ, па и между самитѣ народни водители, и тия що лѣжатъ на гърбътъ на населението. Често отъ подобна завистъ по съвършенно чястенъ интересъ между двѣ лица, се появяватъ двѣ опозиционни партии и за лични свои каприциии вмѣсватъ гоненията си и въ общественнитѣ дѣла, щото отпослѣ се явяватъ цѣла върволица революции, раздори, несъгласия за всѣко общо дѣло. Въ такива случаи, за да мине инатътъ, всѣко общо добро става на зло. По тия, именно, причини, общий напрѣдъкъ, търговия, промишленность и развитие остаятъ въ опадъкъ, и изъ день въ день ста-

Digitized by Google

[illegible]

Облѣкла мѫжки и женски.

Формитѣ на облѣклата мѫжки и женски сѫ съвършенно прости и [illegible] по народния вкусъ. Нъ при все това пакъ е [illegible] модата и раскошеството.

Digitized by Google

Коприната, сърмата, златото и др. под. сѫ въ цвѣтуще състояние. Много лица сѫ употрѣбявали разни срѣдства за въвождание гражданската форма, особно на женский полъ, нъ все сѫ се отблъсквали съ особно и всеобщо прѣзрение. Облѣклото и на двата пола сѫ чисто народни, съ источенъ характерь и фантастични краски, което изъ день въ день взема повече раскошество. Мѫжкото облѣкло, обикновенно състои отъ дълги, широки повечето отъ сини шалвари (патуре, беневреци), нашарени съ много гайтани и тия сини; забунче съ ръкави нашарени съ разни краски отъ вълненъ или коприненъ гайтанъ на грѫдитѣ и рѫцетѣ; клашникъ, по тукашни „долама“ често „тефтивева“ съ сбрати и тѣсни рѫкави, или пакъ съ разрѣзъ висящи отзадь. И той тоже на гърбътъ, рѫкавитѣ, огѫрлето бива нашаренъ съ разни кривулици отъ синь гайтанъ. Шалваритѣ се стѣгатъ о кръста съ срѣденъ червенъ, аленъ, а за сега синкавъ поясъ. На главата се носи, стара форма широкъ фесъ съ черна кърпа навита като чаша, или пакъ днѣшна мода фесче малко, съ малко пискюлче, и много рѣдко съ калпакъ. Женското облѣкло състои отъ дълъгъ вълненъ сукманъ, синь цвѣтъ, тѣсенъ, и горѣ и долѣ, въ политѣ, рѫкавитѣ нашаренъ съ жълта коприна, сърма и червенъ гайтанъ, съ расцѣпенъ нагрьдникъ и той фантастично такъвъ. Връхна дрѣха, подобна на „доламата“ накачена и тя съ сѫщитѣ краски, често подплатена съ скъпи кожи, и нарѣчена „салтамарка“. Фесъ по широкъ отъ мѫжкийтъ, съ ширитъ прѣзъ челюстичѣ, и отпрѣдъ нашаренъ отъ коприна. Аленъ поясъ съ черни хоризонтални и паралелно навити чьрти, и една прѣстилка вълнена съ квадратна мрѣжа чьрти отъ разни цвѣтове, съ сърмени врьски. На главата се носи голѣма четирежгленно дъ л-

Digitized by Google

га до ногитѣ бѣла „мехрама или тестемель“ на левий жгълъ съ по нѣколко конприсени висулки. Той се носи подъ правъ жгълъ. Момитѣ носятъ още дълги кончени вѣрви отъ лѣвата страна, нарѣчени „колчеминки“, гривни на ржцетѣ и златни монети на грждитѣ.

Тая форма се употрѣблява отъ по-развитичнитѣ класса, а скотовъдцитѣ носятъ още по-странна и груба форма, доста прилична на азиятска. Всичкитѣ облѣкла сж домашна направа и искуство, и се носятъ доста чисто и благоприлично. Особенно страстьта къмъ облѣклото е развита тукъ. И въ най-работний день и най-сиромахътъ, дори когато е и у дома си, обича да бжде облѣклото му чисто, новичко и стегнато. Нъ и при тая чисто народна направа и обичай, раскошеството и модата изъ день въ день взематъ по-голѣмъ размѣръ. Особенно женский полъ се надпрѣварятъ, кой да направи по-ново, по-богато окрасено и по-хубаво облѣкло. Дрѣха която прѣди 10 години е ставала съ сто гроша, сега неможе се направи съ триста. Колкото и да е сиромахъ единъ человѣкъ или фамилия, труди се и отдѣля залъкътъ отъ устата си да си направи дрѣхи, които да не сж по-долни отъ богатийтѣ. А всичко това води лоши слѣдствия както отъ економическа, тъй и отъ нравственна точка зрѣние. Домашний живота изгубва народнийтъ духъ, и изъ день въ день той става по-истъичень и по-раскошенъ. Надсприѣварванията, завистьта, самохвалството се разширяватъ. А всичко това води сиромашия, нравственъ упадъкъ и много други още пороци.

Медицина и хигиена.

Още по лошо живѣятъ жителитѣ не само въ Устово, нъ и въ цѣлата околность, и никакъ не марятъ

Digitized by Google

за своето здравие. Животътъ на българинътъ е твърдѣ лошъ въ Родопитѣ отъ къмъ хигиеническа точка зрѣние. А всичко това произлиза, че този жизненъ клонъ отъ науката въ тия страни, стои на разни вѣрвания, и здравието или болѣстьта сж отдадени на произволътъ на сждбата. Лошій животъ най-много блѣщи въ жилищата на хората, вътрѣшната имъ и вънкашна чистота, храната, начинъ на животътъ, улицитѣ, облѣклата и др. много такива, които прѣдставляватъ ужасъ и отвращение на всякого, а при това и зачюдване, че и при такъвъ противоположенъ въ всичко животъ, пакъ се намиратъ 80 годишни старци.

Както спомѣнахме по̀ прѣди, жилищата иматъ най-голѣмитѣ несгодности, при всичко че тій се правятъ обикновенно тукъ по на два и три ката отъ земята, а при това и доста широки. Навикътъ да се побиратъ въ кжщитѣ домашній добитъкъ, храната и всичко друго що е потрѣбно за поминъкъ, е най-лошо по насъ. Най-долній катъ, който бива на земята, обикновенно прѣграждатъ съ отдѣли за кравитѣ, кокошкитѣ и всички домашни животни. Въ тия отдѣли се натрупва торътъ цѣли години, който като задушенъ отъ всички страни, запарва се та гние и издава силни и отровни испарения, които като нѣма отъ нигдѣ оставени вентиатори да влазя външній въздухъ, отиватъ прѣзъ пукнатинитѣ на подътъ въ самитѣ спални на хората, и стаитѣ гдѣто живѣятъ.

Друго не по-добро отъ първото е, че горній катъ правятъ съ нискы тавани и съ малки и недостатъчни прозорци. Цѣла зима тия прозорци биватъ затворени и вратата, тъй щото отъ нигдѣ не може да влѣзе въздухъ отъ вънъ за да се провѣтри стаята, и когато се зададе отъ вънъ человѣкъ, изведнажъ го

Digitized by Google

съзематъ таквизъ неприятни миризми, щото на ненавикналия ще бѫде доста трудно да влѣзе вѫтрѣ въ тѣхъ. При това, въ самитѣ спални и стаи гдѣто живѣе всичкото семейство, стоятъ помиитѣ, измѣтъцитѣ и всичко друго, щото освѣнъ че тий повече правятъ въздухътъ врѣдителенъ, нъ и много влаженъ. Въ такива стаи стоплянието става съ огънъ на широки огнища съ длъги и широки комине, отъ които вѣтърътъ врьща димътъ тъй, щото стаята всякога си стои задимена. Цѣль день се натрупватъ дьрва и гори силенъ огънъ, и щомъ той изгасне, стаята пакъ се изстуди. Нощѣ въ такива стаи става до толкозъ студено, щото человѣку се чини че се намира на пѫтьтъ. Измѣтъци, нуждницитѣ, смѣти и всички други нечистотии, обикновенно се натрупватъ вънъ, прѣдъ самитѣ жилища на хората, и чакъ пролѣтъ тий се изкарватъ на нивата, или пакъ остаятъ прѣдъ носоветѣ имъ за всякога. Освѣнъ туй улицитѣ сѫ криви, тѣсни и кални, и има обичай, да се оставятъ трупове на умрѣли животни въ тѣхъ, па негдѣ и измѣтъцитѣ се хвьрлятъ по тѣхъ, та правятъ гнуснаво отвращение на всякого. Храната тоже никакъ не отговаря на тѣлесното здравие. Често тя бива сурова, суха и не хранителна. Има фамилии, които еднажь въ годината ядѫтъ животна храна. Тя никакъ не се приготвя, както трѣбва.

Вслѣдствие тия несгодности и неумѣния, тукъ вьрлуватъ опасни болѣсти, най-много по дѣцата и женитѣ. Най-много изобилуватъ скруфульознитѣ болѣсти, грѫднитѣ, нервнитѣ и други още много заразителни болѣсти. За това именно тукъ рѣдко ще срѣщнешь 60 годишенъ старецъ или баба, и гдѣто има, то сѫ съвсѣмъ изнемощели, когато напротивъ въ най-проститѣ

Digitized by Google

земледѣчески села въ Румелия и България има 80 годишни старци да орятъ и работятъ, при всичко че тѣхнитѣ условия за живѣйние сж тоже не по-добри отъ нашитѣ. Прѣсмѣтнато е че въ Устово отъ 100 души достигатъ до 40 годишна възрасть само 70, до 50 г. възрасть 60, до 60 год. възрасть едвамъ 30, а до 80 годишна възрасть 5 и по-малко. Най-много умиратъ отъ рожденнето до 5—6 годишна възрасть и отъ 40 до 60 години. Подтвърдено е съ опитъ, че най-много умирания ставатъ пролѣтно и есенно врѣме.

Въ врѣме на болѣсть, тукъ рѣдко прибѣгватъ до докторска помощь. Докторитѣ сж бабитѣ, женитѣ, които тукъ изобилуватъ, и най-послѣ черквитѣ. Когато нѣкой се разболѣе, лѣкуватъ се сами по дѣдовски и бабински, и най-първо тичатъ за помощь при бабитѣ. Тия се струпатъ при болний, и натрупватъ цѣрове всяка по своята медицина. Тия баби съвсѣмъ невѣжи, за да добиятъ по-голѣма репутация за себе и за цѣроветѣ си, упражняватъ различни искуственни начини за упражнение на своята професия. Едни отъ тѣхъ прѣзъ пролѣтнитѣ праздници, като Благовѣщение, Георгиевъ день, Илинъ-день, Костадиновъ день и др. събиратъ разни билки и трѣви, и слѣдъ като ги изсушатъ чрѣзъ разни суевѣрни поговорки, варятъ ги и поятъ болнитѣ, или пакъ ги накадяватъ съ тѣхъ, а трети ги прѣвързватъ по разни части на тѣлото на болний. Ако ли тѣзи цѣрове не спомогнатъ, то употрѣбяватъ и баяние, нъ по особни болѣсти. Въ случай че привѣденитѣ до тукъ срѣдства не исцѣрятъ болѣстьта, то съвѣтватъ болнитѣ да обикалятъ отъ село въ село и прѣспаватъ въ черквитѣ, гдѣто влажний въздухъ и студенитѣ плочи още повече ускоряватъ и усилватъ болѣстьта догдѣ най-послѣ безъ врѣме оти-

Digitized by Google

Digitized by Google

година, тукъ е било отворено първото българско училище въ цѣлий окрѫгъ. Отъ 1868—74 година е имало трикласно училище, споредъ съществующитѣ тогава программи, и първи български учители сѫ били Хр. Ковачевъ, Д. В. Македонский, И. П. Бѣлковски, сега чиновници въ Княжеството, по послѣ сѫ били П. А. Гидиджиски (умрѣлъ въ 1874 год.), Марковъ сега свѣщеникъ въ Пловдивъ и Гавраилъ П. Яковъ, сега Архиерейский Намѣстникъ въ окрѫгътъ ни. Както първитѣ, тъй и послѣднитѣ сѫ развивали необикновена учителска дѣятелность, на които плодоветѣ сега се наможнятъ съ благоговѣние отъ населението. Въ това трикласно училище се стичали ученици отъ цѣлата околия, които сѫ получвали едно доста и до негдѣ основничко образувание, и всичкитѣ занимаватъ чиновнически или учителски служби както въ Княжеството и И. Румелия, тъй и въ околията. То е било снабдено съ доста училищни пособия, и е имало при него отворено и едно „Читалище“ което е приимало повечето български вѣстници и периодически списания издаваеми тогава. Въ послѣ прѣврата, всичко това е било изгубено, като е станало нужда да се набавя и урѣжда изново.

За сега въ Устово сѫществуватъ двѣ мѫжки училища, едното въ Николаевската часть, другото въ Богоридичната. При първото има и едно дѣвическо съ 45 ученички расподѣлени на четире отдѣления. Мѫжкитѣ броятъ наедно 130 ученика, тоже расподѣлени по на четире отдѣления, а въ Николаевското и I-й классъ, съ двама учители и една учителка. И тритѣ училища се наредени споредъ новитѣ программи, и стоятъ по добрѣ въ отношение съ другитѣ въ околията български села, нъ въ нравственна и въспитател-

Digitized by Google

на точка зрение сж за голѣма жалость твърдѣ не добрѣ. Причинитѣ на това сж доста много. Първа причина на това е, отсжтствието на способенъ учителски персонель, който да ржководи и отговаря на званието. До сегашнитѣ отъ прѣврата насамъ учители, повечето сж били лишени отъ всякаква теориотическа и практическа подготовка, която поне отъ части би била да отговаря на нуждитѣ на населението. Втора причина за успѣхътъ на училищата е, че до сега никакъ не сж имали каква и да било официална училищна власть, която да има грижитѣ за общий вървѣжь на училищата. Учителитѣ оставени безъ контрола вършятъ каквото искатъ, а при това сж изложени на голѣми ограничения отъ страна на неразвитото население. Никаква училищна дисциплина никаква училищна нравственность не е имало. И какво да има напрѣдъкъ, когато учительтъ не оставенъ свободно да върши своята работа, и когато той и за най-малката дързость или енергия за по-правилно урѣждание, и по-солидна нравственность, е принуденъ да носи най-тѣжкитѣ обиди отъ страна на невѣжи и груби родители. За любопитство на читателитѣ, ще приведемъ единъ образецъ, който е първата спънка за успѣхътъ на тукашнитѣ учебни завѣдения. Прѣди нѣколко врѣме, единъ отъ учителитѣ направя една проста забѣлѣжка за не доброто поведѣние на единъ ученикъ, синъ на една по-заможна, нъ проста фамилия, въ врѣме на черковната служба. Тоя ученикъ явява на своитѣ родители, и послѣднитѣ, нанасятъ най-голѣмитѣ и тѣжки хули и обиди, които би направили отвращение и на най-грубийтъ и невѣжь человѣкъ. Какво сърдце, каква енергия и какъвъ успѣхъ да имаме, когато убиваме всяка искра на напрѣдъкъ и самоотверженность.

Digitized by Google

Друга третя причина, която е лостътъ на учебнитѣ заведения, е тая, че Устово е лишено отъ всякакви материални срѣдства за издържание училищата си. Пособия и помощи отъ нигдѣ нѣма. источници други общински никакъ нѣма, населението не е въ състояние; единички срѣдства, съ които се трудятъ да крѣпятъ училищата, сж черковнитѣ приходи, и които не сж достатъчни. Ето положението на учебнитѣ въ Устово заведѣния. Желателно би било, щото Св. Екзархия, отъ която сж единчкитѣ надѣжди за това, да вземе по-сгодни и бързи мѣрки, и да обезпечи и урѣди до колкото се може този жизненъ въпросъ, отъ който зависи животътъ на всички ней подвѣдомственни. — Да се остави на произволътъ на населението, то не би помислило за нищо, и тогава, недай Боже, ще дочакаме день да видимъ сжществуването на училищата невъзможно.

Тукъ родителитѣ, обикновенно вематъ да пращатъ дѣцата си въ училище отъ 6—7 годишна възрасть, а често и отъ 5, и учението имъ трае най много до 13 годишна възрасть, отъ когато вече ги даватъ на занаятъ. При това често се случва, щото едно дѣте слѣдвало 5—6 години да не знае да запише името си правилно, и да нѣма никакво начално въспитание. Причинитѣ на това вече показахме споредъ насъ, та нѣма нужда отъ вторий пжть. Въ една рѣчь, полза отъ началнитѣ училища при настоящето имъ състояние не е възможно да се очаква, а при това изъ день день нуждата за едно срѣдно училище става по голѣма. Отъ 5 години насамъ се проектира и устроява подобно въ градътъ училище, което да бжде и околийско, нъ междуособията и раздоритѣ за него още не се свършватъ, и незная да ли ще се свършатъ.

Digitized by Google

Ето положението на Устово въ учебно отношение, и ако слѣдва да отива и за напрѣдъ тъй, неизвѣстно до какво още по лошо положение ще дойде.

Поминъкъ.

(*Занаяти, търговия и промишленость*).

Главни занятия за поминъкътъ на жителитѣ въ Устово сж: занаятитѣ, търговия и отъ части скотовъдство съ земледѣлие. За пропорция на поминъкътъ и занятието на жителитѣ споредъ числото имъ могатъ да се раздѣлятъ по слѣдующитѣ исчисления: 20 % сж калаиджии, 10% бакаржии, 20% шивачи, 20% зидари дюлгери, 20% търговци, 6% скотовъдци и земледѣлци и останалитѣ съ разни занятия. Всичкитѣ занаяти, работници, сж тукъ безъ никаква производителность съ исключения по бакаржиитѣ. Онии отъ жителитѣ, които се занимаватъ съ занаятъ, се скитатъ безъ исключение по чужбина, най-много въ Македония, България, И. Румелия и отъ части по островитѣ на Архипелагъ и Мала-Азия, гдѣто упражняватъ своитѣ си занятия, и и отъ скромното си възнаграждение на необикновенитѣ имъ трудове, грижатъ се да прѣпитаватъ бѣднитѣ си семейства.

Занаятитѣ никакъ не сж усъвършенствовани, и се упражняватъ по единъ твърдѣ простъ и първобитенъ начинъ. По тия причини, занаятчията е принуденъ да обикаля цѣли страни догдѣ се залови за работа, а при това и възнаграждението му за трудътъ е съвсѣмъ нищожно. Неговий животъ е най-окаянъ между жителитѣ въ Родопитѣ. Цѣла година той е принуденъ да се лута въ чюжбина и денонощно да работи, и пакъ съ необикновенни икономии, кога се завърне у дома си и прѣстои най-много единъ мѣсецъ отидатъ годишнитѣ

Digitized by Google

му трудове за семейството му, и изново отива отъ кдѣто е дошелъ. При такива условия тѣхний животъ е твърдѣ бѣденъ, а при това, тия сж (занаятчиитѣ), и най-простичкитѣ и трудно поминающи измежду населението, и никога не сж въ състояние да икономисатъ или затъкнатъ по нѣщо за по-оскждни обстоятелства. За това всичката занаятчийска класса не само въ Устово, но и въ цѣлата околность е бѣдна и въ твърдѣ долня степень на умственно развитие. Съвсѣмъ другъ е животътъ и условията за поминъкъ съ търговцитѣ и останалитѣ отъ рѣченитѣ занятия. Послѣднитѣ владѣятъ най-много недвижими и движими имущества и постоянно живѣятъ въ градътъ. Богатството и общинското самоуправление сж въ тѣхни ржцѣ. Понеже тия поддържатъ занаятчийскитѣ съсловия съ лихви огромни то послѣднитѣ сж всѣкога подъ влиянието имъ, както въ обща тъй и въ частна точка зрѣние. Отъ тукъ произлиза сжществуването на срѣдневѣковний феодализмъ.

Отъ къмъ промишленость Устово е на твърдѣ низока степень. Едничката промишленность съ която по настоящемъ се крѣпи цѣлата околия е „*абитѣ*“ сини черни и тефтѣ кови, нарѣчени по тукашни „*сости*“ лити. Шаяци се работятъ твърдѣ малко. Абитѣ се работятъ отъ женитѣ съ ржцѣ по твърдѣ простъ и хозяйственъ начинъ. Орждията съ които тии се изработватъ сж първобитни и никаква практичность и усъвършенствование не притѣжаватъ.

Нъ при това почнаха да се въвождатъ усъвършенствования, и изъ день въ день тий ставатъ подобри. Прочее храни се надѣжда, че ний въ скоро врѣме ще можемъ да конкурираме съ европейскитѣ, като тѣхното улучшение се измѣнява. Въ града Устово ежегодно се изработватъ около 3000 топа аби, а въ цѣ-

Digitized by Google

лата околия въ годината се изработватъ до 50—60 хиляди топа. Отъ тѣхъ Устово изнася до 10 хиляди, нѣгдѣ и до 15, а останалитѣ отъ другитѣ села. Абитѣ се изнасятъ най-много за Мала-Азия, Гръция и нейнитѣ острови, Македония и И. Румелия. Прѣсмѣтнато е че само Устово ежегодно изнася аба близо до 20 хиляди лири, отъ които $^1/_6$ отъ тѣхъ остаятъ чиста печала.

Тая мѣстна промишленность, до прѣди сключването на търговскитѣ трактати Турция съ другитѣ европейски държави, т. е. догдѣ границитѣ на Турция бѣха недостжпни за европейскитѣ стоки, бѣше на голѣма почетъ отъ турското правителство, и имаше голѣма прѣдпочтителность. Съ насила правителственна се принуждавали и въ. праздници да прѣдътъ и тъчятъ аби. И тия, ако тогава и доста груби и не обработени, то пъкъ войскитѣ турски се сформираха отъ тѣхъ, тогава нарѣчени низами. Обаче отъ врѣме на нахлуването на фабричнитѣ гнили и лъскави платове на европейцитѣ, нашитѣ аби се занемариха и по едно врѣме съвършенно изгубиха своето значение. Нъ отъ нѣколко години, тия изново почнаха да се работятъ, и да ставатъ по-добри ако и пакъ на ржцѣ, нъ се въвѣдоха доста улучшения въ обработването имъ.

Едничката спънка, която за сега доста губи значението имъ сж тѣжкитѣ мита, които имъ се налагатъ въ изнасянието имъ отъ правителството ни. Тия мита се взиматъ дори и въ една и сжща область, по 8 % въ оцѣнение, а ако се изнасятъ на вънъ тия мита ставатъ тройни (напр. като въ Гърция). Желателно би било, щото царското правителство да вдигне или поне намали тия мита и въведе нѣкакви улучшения въ тая мѣстна промишленность, която о едничката, която по настоящемъ крѣпи животътъ на родопскитѣ жители.

Digitized by Google

Само тогава тя може напълно да конкурира съ европейскитѣ, и даде по-добро бѫджще на населението въ тия страни.

Слѣдъ абитѣ, второстьпенна производителность иде вълната, нъ тя се обработва тукъ, а слѣдъ нея масло, сирене, кожи и дървенъ материялъ. Маслото и сиренето, ако и да се приготвя и то на доста простъ начинъ, тó пакъ е доста на голѣмо значение, и по чистотата и вкусътъ си не пада по долѣ отъ чюждото.

Отъ стокитѣ що се вносятъ отъ вънъ, най много сѫ колониялнитѣ стоки: захаръ, кахве, синило и др. които се внасятъ на огромни количества отъ Ксанти и Ениджe. Манифактурни се внасятъ отъ Пловдивъ. Всяка година се внасятъ отъ вънъ стоки въ Устово близо за 60 хиляди лири, отъ които само $^1/_{20}$ остаятъ въ града, а другитѣ въ околията. Всичко що се изнася на вънъ възлиза на 20 хиляди лири, освѣнъ на занаятчиитѣ.

Всяка сѫбота въ Устово става пазарь, гдѣто се донасятъ мѣстнитѣ произведения за продань и купуватъ външнитѣ. Тоя пазарь става доста голѣмъ, и се посѣщава отъ жителитѣ на цѣлата страна, тъй сѫщо и отъ други околии.

Изнасянието и внасянието на стокитѣ става съ мулета; защото кола не може да работи. Пѫтищата сѫ планински стръмни и твърдѣ несгодни. Есенно и пролѣтно врѣме ставатъ непроходими отъ калъ, а зимно врѣме отъ ледове и снѣгъ и спиратъ. Съглежда се, че правителството взема мѣрки за поправлението имъ, отъ което ще се очаква по-обширна и по-умѣрена търговия. Главни пѫтища има 4; единъ за Пловдивъ — С-мѫка, вторъ за Ксанти и Архипелагъ, третъ за Солунъ — Сѣресъ и Драма, и четвъртий за Кърджали и Хасково.

Digitized by Google

Занаятчийски съсловия, подъ названия „Еснафи“.

Въ класата на занаятчиитѣ и отъ по-главнитѣ занаяти, има основани „*Занаятчийски дружества*“ подъ названия „*Еснафи*“. Първото отъ тѣхъ е калайджийско-бакарджийското съсловие, което е основано нѣщо прѣди 40 години, и до време на войната то̀ е разполагало доста добръ капиталъ. Нъ прѣди 8 години, то е изгубило своето съществуване главно че е попадналo на невѣжи управляющи, които почти никакъ не сж умели да водятъ управлението му, тъй като е имало доста и злоупотрѣбления, и второ че тогавашнитѣ обстоятелства никакъ не сж способствували за подобни нѣща. Обаче слѣдъ войната, нѣщо прѣди три години, по инициятивата на по-развитичкитѣ и заможни занаятчии, то се изново възобнови, като му се положи втора основа, и до сега то е имало до негдѣ удовлетворителенъ успѣхъ.

За сега по настоящемъ въ Устово има вече двѣ главни дружества занаятчийски (имаше още едно абаджийско, нъ суммата му се употрѣби при съграждание храмътъ св. Николая въ 1884 год. та сега то̀ не съществува), едното каладжийско-бакарджийско и второто дюлгерско. Първото отъ тѣхъ за сега разполага съ капиталъ близо до 150 лири турски дадени подъ лихва, а второто е още слабо, тъй като то̀ се учрѣди прѣди 1 $^1/_2$ година нѣщо. Освѣнъ тѣхъ има и още едно благотворително „Зора“ нъ и то̀ е още слабо.

Тия еснавски здружавания, отъ време когато тии сж основани биха направили огромно нѣщо по въздигание бѣдната промишленность, и биха въвели доста улучшения на занаятитѣ, а при това биха имали и огромни суммы до сега, нъ неразвитата и проста кла-

Digitized by Google

са на занаятчийскитѣ съсловия, не е притѣжавала никакви по-развити сили, които би умели да се ползуватъ отъ това, и отъ подобни сдружавания. Никакъвъ потикъ, никакво улучшение на казаннитѣ занаяти не се е и помислило даже до сега, отъ които вече казахме на нѣколко мѣста, е главний поминъкъ на населението.

До сега реченитѣ дружества не сж имали никакви устави или правила, които би опрѣдѣляли цѣлта и устройството на тѣхъ. До сега, тии сж се водили криво-лѣво по едни устни и съвсѣмъ прости устни правил, които отчасти опрѣдѣляли по-главни длъжности на членоветѣ, а никакъ не и за друго по въздигането имъ. Тия правила, и управлението досегашно на рѣченнитѣ дружества сж горѣ-долѣ слѣднитѣ: Тъй напримѣръ. Всякой занаятчия членъ на едно отъ тия дружества, неможе да упражнява своятъ занаятъ въ село или градъ, гдѣто е отишълъ другъ по-напрѣдъ отъ него. Никой занаятчия, не може да услови калфа, чиракъ или даде повече плата на условенъ у другъ майсторъ калфа, прѣди истичанието на срокътъ и безъ съгласието на дружественното Настоятелство. Нарушителитѣ на тия правила се наказватъ съ по нѣколко оки восъкъ или пари въ полза на черквитѣ, нъ никакъ не на училища. Настоятелството може да направи нѣкакво благодѣяние, като чешма, направяние пжть или пакъ по черкви подаръци, нъ недай Боже за училища. До сега ни най-малко се е помислило за отпускание нѣщо за училищата. А това е явенъ фактъ, до каква стьпень на развитие сили притѣжаватъ занаятчийскитѣ съсловия, а при това какъ се и издържатъ училищата тукъ.

Всякой калфа, чиракъ, който изучи и може свободно да работи единъ отъ рѣченнитѣ занаяти, припоз-

Digitized by Google

нава се за майсторъ отъ Н/ството и се приима дѣйствителенъ членъ въ дружеството, като заплати еднажь за все членство отъ 24 гроша, нарѣчено „*тестирь*“. Настоятелството на дружеството състои обикновенно отъ единъ прѣдсѣдатель — единъ касиерь и единъ разсиленъ. Първий се нарича „Уста-башия“ и се грижи да испълни показанията на членоветѣ, и който дава подъ лихви дружественнитѣ сумми, и отговаря за тѣхната сигурность и успѣвание. Касиерьтъ държи записитѣ и паритѣ, които се намиратъ въ брой. Всяка година, обикновенно по Петровъ-день, когато си исподойдатъ всичкитѣ занаятчии отъ чюжбина, правятъ по едно годишно събрание, гдѣто приглѣдватъ смѣткитѣ, и дѣлата на старото Настоятелство, и избиратъ ново. Въ това събрание се разглѣждатъ и рѣшаватъ глобитѣ на прѣстжпившитѣ прѣзъ годината членове на дружественнитѣ правила, и най-сетнѣ направятъ общо угощение, да си по пийнатъ и похапнатъ на вѣра, и това за това. Ето въ кратцѣ устройството на нашитѣ еснафи.

Миналото лѣто, по инициятивата на нѣкои люди и интелегентни младежи бѣха пожелали да прѣустроятъ и урѣдятъ както трубваше тия дружества, въ видъ на сжществующитѣ по настоящемъ въ по-главнитѣ градове подобни дружества, за което бѣха изработили и единъ обстоятелственъ и съобразенъ за тѣхъ уставъ, въ който се опрѣдѣляваше напълно цѣлта, длъжноститѣ, наказанията и управлението на тия дружества, нъ и до сега стои тъй неподтвърденъ. Да видимъ вечь на годишното събрание що ще стане съ това.

Ако да би имало до сега въ тия дружества устройство и рѣдъ както приличаше на тѣхъ, то бяха принесли до сега грамадни ползи по икономическо и промишленно отношение въ тия страни. Нъ отсжтствие-

Digitized by Google

то на сили, както напомнихме по-горѣ, не можаха да успѣятъ. Пакъ и обстоятелствата никакъ не отговарятъ за подобни нѣща. Правителството до сега не е и помислило даже да даде поне нравственъ потикъ и насърдчения на такивато сдружавания, отъ които правителството ще се ползува повече, отъ колкото тѣ. Врѣме е да се даде край на досегашний застой въ подобни нѣща.

Общинско самоуправление.

Отъ пьрвитѣ времена, дори и до днесь, общинското самоуправление е поставено на много силни основи. До 1882 година, Царското правителство опрѣдѣляше само общото количество на всички правителственни данъци отдѣлно на всяка община, било тя селска било градска, и гражданитѣ сами въ общи събрания расхвьрляха данъкътъ на всякой данъкоплащачь, съразмѣрно съ материалнитѣ му сили. Нъ отъ 1882 г. това самораспредѣление се оттѣгли (разбира се, че ставаха доста злоупотрѣбления и пристрастия въ расхвьрлянието имъ), като се замѣсти съ по-лесенъ способъ и правителственъ надзоръ. Сега расхвьрлянието на всички данъци съ исключение на войнственното даждие „*бедельть*“ се расхвьрлятъ на всякой житель отъ самото правителство, и събиранието имъ е повѣрено на опрѣдѣленни чиновници нарѣчени *таксилдари*, които ги събиратъ сами отъ населението въ четире срока въ годината, и всичката отговорность на нередовности или злоупотрѣбления подлѣжи тѣмъ. Съ една рѣчь избѣгнаха се злоупотрѣбленията, насилията и пристрастията, които изобилуваха напрѣдъ.

Колкото за работи, които се касаятъ просто отъ чистъ общински интересъ, то повечето се рѣшаватъ по

Digitized by Google

старому само отъ първенцитѣ и отъ прѣднитѣ и влиятелни лица, безъ да се пита изъ цѣло населението. Само въ дѣла много важни и общи за всякого, стават общи събрания, гдѣто влиянието и силата е пакъ на казаннитѣ. Когато да се уславятъ на общинска служба лица, като попове, учители, писаре, епитропи, пъдаре, говедаре, пазванти и др. уславятъ се отъ първенцитѣ, и условията волею неволею се приимать направени отъ тѣхъ, отъ населението. Наставленията, заповѣдитѣ по служ(итѣ се даватъ тоже отъ първенцитѣ, ама били тѣ добри или лоши, все едно значи.

Тия слуги — служащитѣ — въ градътъ зависятъ, отъ извѣстни лица, на които тии сж покоряватъ на волята, като глѣдатъ да угодятъ само на тѣхъ, или си извьршватъ службитѣ само по тѣхъ, като не искатъ и да знаятъ за другитѣ. Отъ тукъ въ общинскитѣ дѣла и тѣхното водение произлизатъ безправди и пристрастие. Ако нѣкой отъ служащитѣ — недай Боже, — докачи или обиди достолѣпието и волята на едного отъ подобнитѣ, то той скоро си обира крушитѣ, макаръ и по неправеденъ начинъ. Такива нѣща доволно сжществуватъ тукъ, които сж главната прѣчка за правилний вьрвежъ на общинскитѣ дѣла и общий напрѣдъкъ.

Както по-горѣ казахме, въ тия събрания се рѣшаватъ въпроси и отъ сждебна компететность, наказватъ и съ глоба и съ затворъ непокорнитѣ, безъ да се боятъ отъ въззивъ. Наистина споредъ сегашнитѣ реформи по насъ, има поставенъ мировой сждия — Мидюринъ — въ градътъ и други срѣдоточни села въ околията ни, на които компететностьта позволява да разглѣжда спорове до 300 гроша, нъ тая власть е само отъ къмъ сждебна точка зрѣние, нъ не е отъ административна.

Digitized by Google

Отъ всичко това се заключава, че населението е на долня стьпень умственно развитие, и никакъ не знае да цѣни и защищава своитѣ собственни права и интереси. И при такава раболѣпность, ако не сж първенцитѣ и по богатичкитѣ да крѣпятъ и подържатъ общинскитѣ интереси, то навѣрно неще има никакво самоуправление, и отъ това неще има не училища, не черкви не нищо. За сега общинското самоуправление на Устово състои отъ 1 Мухтаръ (кметъ), 1 Капзималъ (бирникъ градски), 5—6 Училищни Настоятели, 2 Падари, 1 Пазвантъ и пр.

Digitized by Google

ИМЕНАТА

на

РОДОЛЮБИВИТѢ СПОМОЩЕСТВОВАТЕЛИ

въ

Г. УСТОВО.

Св. Антоний 3 тѣла. Св. Никола Димовъ 3 тѣла, Г-да Г-да: Хаджи Хр. П. Георгиевъ 4 т. Кириякъ Дончовъ 4 т. Хаджи Никола Бичоковски 2 т. Х. Костовъ 4 т. С. М. Видровъ 4 т. Т. Д. Белевский 2 т. Бр. Христеви 2 т. П. Х. Николовъ 2 т. Г. Т. Тораманов 2 т. А. Д. Даскаловъ 2 тѣла. А. П. Бѣлковский, Ст. Дѣчевъ, Ст. Стоевъ, К. Кара-Георгиевъ, Данчю Георгиовъ, Н. А. Сушнаджиевъ. Гурку Тораманов, Вр. Х. Чоневъ, К. М. Мариновский, Н. Петковъ, П. Таковъ 2 т. Д. Т. Тораманов, Т. Г. Поидовский, Ив. Семерджиевъ. А. Димовъ, Н. Арсеновъ, Х. А. К. Петковъ, Тодоръ Диевъ, Братия Хр. Перпериеви 2 т. Г. Стоевъ, А. К. Петковъ 4 тѣла.

Г-жи и Г-ци: В. Попова учителка 2 тѣла. Екатерина А. Бѣлковска 1 т. Х. Мария Харалампиева 2 т. Г. К. Петкова, Юр. Д. Хитрова, М. Н. Шишкова.

Ученички отъ Уст. Дѣв. Училище.

М. Х. Христева, Ив. Кечева, М. Кечева, Г. Кечева, Юр. Стоева, Ив. Глигорова, Щ. Врачнова, Юр. Х. Иванова 2 т.

Ученици отъ гл. мжжко „Св. К. и Методий“ Училище въ Устово.

I-й Классъ.

Лазарь Х. Ивановъ, Г. Щоновъ, Д. Георгиевъ. Н. Дѣчевъ. Хр. М. Видровъ.

Digitized by Google

IV-то Отдѣление.

Васил Глигоровъ, Хр. Х. Николовъ, Кост. Христовъ, Геор. Гавриловъ, М. Ивановъ.

III-то Отдѣление.

Д. Стоевъ, Н. Х. Христевъ, Д. Николовъ. Щоно Вълчевъ, Ив. Спасевъ, Д. Насовъ, Н. Стоевъ, П. Дѣчевъ, Д. Найденовъ, Яню Мариновъ, Ан. Радевъ, Г. Ивановъ, К. Николовъ, И. Костадиновъ, Петко Николовъ, Анд. Георгиевъ.

Д. В. Мавровъ учитель въ с. Райково 2 тѣла, Св. Никола Мавродиевъ 2 т. Хр. Господиновъ 2 т. М. Господиновъ 1 т.

В. Д. Шишмановъ уч. въ Карлуково 2 т. Н. С. Кърчевъ уч. Г. Райково 2 т. К. Д. Кабалановъ уч. Д. Дреново 2 т. В. Ангеловъ с. Арда 5 т. Арх. Намѣстникъ Пр. Гавриилъ 5 т. Даниилъ Костовъ 2 т. Михалъ Николовъ 2 т.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DR 98 .U8 S5
Ustovo
Stanford University Libraries
3 6105 041 508 735

DR
98
U8S5

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

Digitized by Google

Digitized by Google